

ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ

The Namoo community social movement to defend the right to livelihoods.

พระทวี ชำยมณี

Phra Thawee Khaimanee

บทคัดย่อ

จากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการนามูลนั้น เนื่องจากได้รับผลกระทบทางด้านทรัพยากรจากการขุดเจาะก๊าซปิโตเลียม ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนได้รับผลกระทบ ซึ่งหน่วยงานและโครงสร้างการจัดการทรัพยากรไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ โดยแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นมีการใช้ยุทธวิธีการขัดขวางทำทนายระบบการเมือง ได้แก่ การชุมนุมประท้วง และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ได้แก่ การยื่นหนังสือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและร่วมแสดงสิทธิชุมชน รวมถึงแนวทางการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน โดยวิธีการสร้างมาตรการเพื่อการป้องกันการเข้ามาคุกคามทรัพยากรจากภายนอกและวิธีการจัดกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางกายภาพ เพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : สิทธิชุมชน, การเคลื่อนไหวทางสังคม, การดำรงชีพ

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ABSTRACT

The analysis of the phenomenon occurs that a major factor causing the data processing field. Because the resources are affected by gas drilling petroleum. This makes the life of the people in the communities affected. The agency structure and management can not resolve the problem. By the social movements that challenge the political system, hampering the use of tactics such as protests. According to the channel and tactical political systems usually include a letter to the relevant authorities and the community together. Including the movement to protect the rights of the community. By way of measures to prevent threats to external resources and physical resources to reconstruction activities. The sustainable livelihood

Keywords : community rights, social movements, livelihood.

บทนำ

ทรัพยากรเป็นฐานสำคัญของยุทธวิธีในการดำรงชีพของมนุษย์ เช่น ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรการเงิน ทรัพยากรทางสังคม และ ทรัพยากรธรรมชาติ จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การบริโภค และค่านิยมในการดำเนินชีวิต โดยมีความต้องการทางวัตถุมากขึ้น การเติบโตในภาคอุตสาหกรรม ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนไป จากการผลิตแบบยังชีพสู่การผลิตแบบตลาดมากขึ้น และยังส่งผลให้บทบาทของระบบตลาดได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy) ได้รุกคืบเข้าสู่วิถีชีวิตเกือบทุกด้าน จนทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (Traditional Way of Life) ที่เคยมีต้องปฏิสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้นตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงชีพ (Livelihoods) ของคนในชนบท ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินชีวิตและต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญต้องปรับเปลี่ยนไป

เมื่อสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพ ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง (เชษฐา มหะหมัด, 2554)

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ แวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงทรัพยากร ได้กลายเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาโลกร้อน สภาวะเรือนกระจก การลดลงของผืนป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ได้กลายเป็นประเด็นที่สะท้อนความห่วงใยของประชาคมโลก และมีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดกระแสของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นกิจกรรมทางสังคมที่แนวคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างกันออกไป (สันฐิตา กายจนพันธ์, 2543: น.210) ก่อนทศวรรษที่ 2540 ทั้งทางด้านเศรษฐกิจที่ผู้คนพึ่งพาระบบเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตรมากขึ้น เราเห็นได้จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ภาคการส่งออกที่ผลิตผลทางการเกษตรมีมูลค่าการส่งออกน้อยกว่าภาคอุตสาหกรรม เกิดคนชั้นกลางทั้งในเมืองและชนบทอย่างกว้างขวาง ระบบราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคไม่สามารถสนองตอบความเปลี่ยนแปลงได้ ไม่สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างทั่วถึง ทำให้มีการเรียกร้อง “การปกครองตนเอง” เช่น เสนอให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด มีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2558) และกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่มีรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในการผลักดันนโยบายสิทธิชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ผ่านมา เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องป่าชุมชน เขื่อน โรงไฟฟ้า เหมืองแร่ และอื่นๆ กรณีตัวอย่างของการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มสมาชิกคนจนคือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งเริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2534 และเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2537 เป็นประเด็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องเกิดจากรัฐไม่สามารถจ่ายค่าชดเชยให้คุ้มกับความสูญเสียของผู้ที่ได้รับผลกระทบ ไม่ว่าความสูญเสียของระบบนิเวศที่สำคัญของลำน้ำมูล ความสูญเสียอาชีพประมงในระหว่างการทำก่อสร้างเขื่อนและหลังสร้างเขื่อน ซึ่งการเคลื่อนไหวเรียกร้องสะท้อนถึงการเรียกร้องที่มากกว่าผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แต่เป็นการเรียกร้องให้รัฐทบทวนกรอบวิธีคิดในการประเมินเพื่อชดเชยผลกระทบจากการสร้างเขื่อนให้ครอบคลุมมากกว่าเดิม โดยให้รวมถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อาทิ การสูญเสียรายได้และวิถีการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพา

ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป (สุวิดา ธรรม
มณีวงศ์, 2544)

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง กระแสเรียกร้องให้สังคมโลกตระหนักใน
สิทธิชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นการเรียกร้องสิทธิชุมชนท้องถิ่น
ในอดีตเป็นการเรียกร้องสิทธิชุมชนท้องถิ่นในแง่มุ่งทางการเมืองการปกครอง
เป็นด้านหลัก ข้อเสนอของชุมชนส่วนใหญ่รวมศูนย์อยู่ที่การเรียกร้องสิทธิในการ
ปกครองตนเอง ที่ครอบคลุมสิทธิในดินแดน สิทธิในการจัดการทรัพยากร การพัฒนา
และการรักษาวัฒนธรรมของตนเป็นต้น (เครือข่ายสิทธิภูมิภาคไทย, 2541:น.
59-60) จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวตามแนวคิด “สิทธิชุมชน” ได้เกิด
ขึ้นอย่างกว้างขวางในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อต้านทานกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจ
เสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความขัดแย้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม และ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ด้วยเหตุนี้ สิทธิชุมชนจึงก่อปรด้วยมิติของสิทธิและ
การจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจในหลายด้านหลายระดับ บนพื้นฐานความหลากหลาย
หลายความเป็นธรรม และการดำรงอยู่อย่างพึ่งตนเองได้ของชุมชน (สำนักงานคณะ
กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2549)

สิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญ

สิทธิชุมชนในประเทศไทยนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าเกิดมาพร้อม
รัฐธรรมนูญ ปี 2540 ซึ่งได้มีการรับรองสิทธิชุมชนไว้อย่างชัดเจนใน 4 ลักษณะ
กล่าวคือ 1) รัฐธรรมนูญ มาตรา 46 มาตรา 56 และมาตรา 290 รับรองสิทธิของ
ชุมชน บุคคล หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการ
การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลาย
ทางชีวภาพและในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจน
จารีตประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) รัฐธรรมนูญมาตรา 76 กำหนด
ให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย
การตัดสินใจทางการเมืองการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ 3) รัฐธรรมนูญมาตรา 79 กำหนด

ให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่าง สมดุลตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผล ต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน 4) รัฐธรรมนูญ มาตรา 58 และ 59 รับรองสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและเสรีภาพแสดงความคิดเห็นก่อนการดำเนินการใดๆ ถึงแม้ว่าจะเป็นารรับรองสิทธิของบุคคล มีใช้ของ ชุมชนโดยตรงแต่ย่อมครอบคลุมโดยปริยาย ทั้งนี้เพราะชุมชนจำเป็นต้องได้รับรู้และ เข้าถึงข้อมูลข่าวสารของแผนพัฒนาที่รัฐกำหนดขึ้น และรับรู้ถึงผลกระทบที่จะเกิด ขึ้น และจะต้องมีสิทธิเสรีภาพในการเสนอข้อมูลและความคิดเห็นในกระบวนการ ตัดสินใจ (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2549) ในการให้สิทธิ กับประชาชน ต่อมาในรัฐธรรมนูญปี 2550 ก็ได้มีการบัญญัติสิทธิชุมชนไว้อีก ในมาตรา 66 และ 67 ซึ่งในมาตรา 66 จะกล่าวถึง สิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภูมิปัญญา ท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมาตราที่ 67 กล่าวถึง สิทธิอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนในร่างรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ปี 2558 ได้กล่าวถึงการ ปกป้องสิทธิชุมชน ในตอนที่ 3 สิทธิพลเมือง มาตรา 63 ชุมชนย่อมมีสิทธิปกป้อง ฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาอันดีงามของชุมชน ท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการ จัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และ ในส่วนที่ 3 ยังกล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง มาตรา 65 พลเมืองย่อมมีสิทธิ รับรู้และแสดงความคิดเห็นเพื่อประกอบการจัดทำและตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย สาธารณะ ทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น รวมทั้งการพิจารณา ร่างกฎหมาย กฎ และโครงการหรือกิจกรรมบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่โดยปกติสุข คุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพ หรือ การอื่น (ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2558) ซึ่งสิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิ ที่ประชาชนหรือชุมชนจะมีอำนาจในการต่อรองอำนาจกับรัฐ แต่สิทธิชุมชนใน รัฐธรรมนูญก็ยังไม่ปรากฏอำนาจที่แท้จริงของชุมชน จึงทำให้ชุมชนนั้นมีการก่อตัว

ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ส่วนร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ยังไม่แน่ชัดในการที่จะให้อำนาจกับชุมชนได้อย่างแท้จริง

ฉะนั้นปัญหาสิทธิชุมชนในประเทศไทยจึงเกิดขึ้นจากความเป็นสมัยใหม่ เนื่องมาจากการเกิดขึ้นของรัฐชาติที่มีอำนาจ ในการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดของประเทศ โดยใช้ความเป็นประชาธิปไตย หรือมติมหาชนมาเบียดบังชุมชนที่มีความแตกต่างจากสังคมโดยรวม โดยวิธีการต่างๆ เช่น การให้ข่าวสาร การจับกุม การใส่ร้ายป้ายสี เมื่อชุมชน เหล่านี้กลายเป็นเหมือนผู้ร้ายในสังคมส่วนใหญ่ก็ทำให้รัฐมีความชอบธรรม ในการเข้าไปควบคุมหรือดำเนินโครงการต่างๆ ในชุมชนเหล่านั้นได้ แม้กระทั่ง การทำให้ให้ชุมชนนั้นต้องโยกย้ายออกจากถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ก่อนที่จะเกิดรัฐ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นประเทศภาคีในกติกาสากล ว่าด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนจนมีบทบัญญัติบางประการในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ทำให้สิทธิชุมชนได้รับการคุ้มครองต่อการถูกละเมิดจากรัฐหรือ การใช้อำนาจโดยไม่ชอบ แต่กระบวนการบังคับใช้หรือการทำให้เกิดการยอมรับสิทธิชุมชนเป็นไปได้อาจจะต้องมีระยะเวลาในการพัฒนาต่อไป เนื่องจากจะเห็นได้ว่า แม้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ที่ถือเป็น จุดเริ่มต้นมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ในปัจจุบัน เป็นระยะเวลากว่า 10 ปีแล้ว แต่ประเด็นความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน ยังคงมีปรากฏอยู่อย่างกว้างขวาง(นิตยา โพธิ์นอก, 2557: น.30)

แต่อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องสิทธิชุมชนก็ยังไม่ได้รับรองอย่างเป็นทางการ จึงทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังดำรงอยู่เพื่อความชอบธรรมทางสังคม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movements) เป็นการแสดงถึงการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องผลประโยชน์สาธารณะและความพยายามในการสร้างผลกระทบต่อนโยบายของรัฐในด้านต่างๆ (ประภาส ปันตบแต่ง อ้างถึงใน สุรดา จันทะสุดธนกุล,2557) การเคลื่อนไหวทางสังคมถือว่าเป็นขบวนการเรียกร้องสิทธิประโยชน์ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลงหรือรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง โดยกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะไม่นับพันหรือนับหมื่น ได้เข้าร่วมเรียกร้องโดยมีการจัดระเบียบทางสังคมอย่างหลวมๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจมีระดับของการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ลักษณะร่วมบางประการของการ

เคลื่อนไหวทางสังคม คือผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัด (goal oriented) และมีความตั้งใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลง (intentional change) โดยมีอุดมการณ์ร่วมกันว่าการเคลื่อนไหว จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ตนปรารถนา เช่นตัวอย่างการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องของกลุ่มสมัชชาคนจน ได้เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้รัฐ ชดเชยความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐ (สุวิดา ธรรมณีนวงศ์, 2543) ศยามล ไกยูรวงศ์ อัจฉรา รักยุติธรรม และ กฤษณา บุญชัย (ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคณะ, 2543 :น.249) ได้กล่าวถึง ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นมียุทธศาสตร์ร่วมกัน คือ ผลักดันให้รัฐมีนโยบายยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิความเป็นพลเมืองไทย จากงานศึกษาของ โอฬาร อ่องพะ (2558, บทคัดย่อ) พบว่า รูปแบบการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ในการปฏิรูปการจัดการฐานทรัพยากร มีพัฒนาการมาจากการที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร รวมถึงการสูญเสียฐานทรัพยากรจากการเข้ามาของอำนาจรัฐและทุนซึ่งเดิมเป็นผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร กลายเป็นคนทำผิดกฎหมาย ผู้บุกรุกป่า จากผู้มีสิทธิกลายเป็นผู้ไร้สิทธิ จนนำไปสู่การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในตำบลทาเหนือ ที่เชื่อมโยงกับ เครือข่าย ภาคส่วนต่างๆ เพื่อเป็นกลไกที่มีพลังในการผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นและนโยบาย

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movements Theory)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม กล่าวได้ว่าการเชื่อมโยงกับความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยของสังคมยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern) ที่จะประกันว่า ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพอย่างสมบูรณ์ นักทฤษฎีเหล่านี้มีความเห็นว่า รัฐในระบอบประชาธิปไตยของสังคมยุคหลังสมัยใหม่อยู่ในภาวะเสื่อมสลายกลายเป็นรัฐอำนาจนิยมที่ปกครองโดยเทคโนโลยีควบคู่กันอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของพลังตลาด (market) ผู้คนก็ถูกรอบงำโดยระบบเทคโนโลยีของรัฐบาล และพลังของตลาดไม่มีคนงานอีกต่อไป เพราะคนงานถูกแปรเปลี่ยนเป็น “ผู้บริโภคร” เท่านั้น ในคราบใหม่ของการเป็น “ตลาด” ครอบงำและชี้หน้าพวกเขาโดยสิ้นเชิง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นการรวมกลุ่มรูปแบบ

หนึ่งเพื่อท้าทายการใช้อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบผิดๆ และเพื่อเปลี่ยนสถาบันทางการเมืองและสถาบันเศรษฐกิจ ด้วยจุดประสงค์ของการสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่า ขบวนการทางสังคมนี้จะขัดแย้งกับกรอบประเพณีธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันอยู่ และระบบค่านิยมแบบเดิมๆ มันจึงเป็นการต่อสู้เพื่อความเป็นไทยของบุคคลภายในสังคมประชา ซึ่งถูกรอบครองและครอบงำโดยรัฐและตลาดนั่นเอง ดังที่โคเฮิน และโอราโต สรุปรว่า “กลุ่มบุคคลที่ตื่นตัวร่วมมือกันสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มขึ้นใหม่ เพื่อต้านกับอัตลักษณ์ของสังคมนวมซึ่งพวกเขาไม่เห็นด้วย” ในความเห็นของแบรนต์ ขบวนการทางสังคมดังกล่าวมุ่งไปที่ปัญหาของคุณภาพชีวิต สิทธิที่เท่าเทียมกันศักยภาพของบุคคล การมีส่วนร่วมทางการเมือง มากกว่าปัญหาเรื่องการกระจายรายได้หรือความขัดแย้งด้านชนชั้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2545. 11-12 น.)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคม และขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ส่งผลสะท้อนต่อวิถีคิด วิธีการเคลื่อนไหวรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบัน และในอนาคตอย่างไรบ้าง สิ่งหนึ่งที่พอจะมองเห็นได้ในขณะนี้ก็คือว่า “คุณธรรมแบบพลเมือง”(Civic virtue) ขึ้นมา ตามความคิดของฮันน่า อะเร็นด์ท์ (Hannah Arendt) ที่มองว่าการเมืองเป็นเรื่องของคุณธรรม มากกว่าเป็นเรื่องของความชั่วร้าย สกปรก และผลประโยชน์อย่างที่นิยมมองกันในปัจจุบัน เป็นคุณธรรมที่เน้นความอดทน อดกลั้น ต่อความแตกต่างหลากหลาย เคารพ ยอมรับและอยู่ร่วมกันกับความแตกต่างหลากหลาย มากกว่าเรื่องของ “วัฒนธรรมพลเมือง” (civic culture) แบบของอัลมอนต์ กับ เวอร์บา ที่มุ่งชูแต่วัฒนธรรมของสังคมอุตสาหกรรมตะวันตกเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็เก็บกตปิดกั้นวัฒนธรรมแบบอื่นๆ ไว้ ในคุณธรรมแบบพลเมืองนี้ จะมองการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่เข้มข้นและมีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย ไม่ใช่เป็นเรื่องของการคุกคามต่อเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐ หรือของสังคมอย่างทฤษฎีจิตวิทยาแนวพฤติกรรมร่วมที่วิถีคิดในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบของ ของอัลมอนต์ กับ เวอร์บา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540, 64-65 น.)

จากการสำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จะพบว่า งานวิจัยของ สุกีร์ สมอนา (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหว

ต่อต้านเหมืองแร่ทองคำ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวคือ “ความไม่เป็นธรรม” ในการจัดการทรัพยากรแร่โดยรัฐ ซึ่งผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่รัฐมีต่อประชาชน จนทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเกิดขึ้น ดังเช่น งานวิจัยของ ฮัสสัน ดุมาลี (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี พบว่า “กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี” มีขบวนการก่อตัวมาจากพัฒนาการการเคลื่อนไหวและต่อสู้ของชุมชนประมงพื้นบ้านรอบอ่าวปัตตานี อันเนื่องมาจากผลกระทบที่ได้รับทางด้านทรัพยากรชายฝั่งทะเล จากงานวิจัยดังกล่าวอาจจะมองเห็นถึงรูปแบบหรืออัตลักษณ์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนในการปกป้องสิทธิชุมชน โดยเฉพาะงานวิจัยของ ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ (2552) ได้ศึกษาถึงอัตลักษณ์และการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชน : กรณีศึกษาเก้าเส้ง จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาได้ค้นพบในสำคัญในประเด็น อัตลักษณ์ชุมชน ที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1. การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน สามารถเกิดขึ้นได้ในระดับบุคคลและชุมชน และระดับสังคม จากพลังภายในและนอกชุมชน และ 2. การเปลี่ยนแปลงตัวตนและอัตลักษณ์ จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ สถานที่ และการปฏิบัติการสังคม เพื่อเปลี่ยนอัตลักษณ์และความหมายใหม่จากการถูกกีดกัน ทำให้เป็นชายขอบของเมือง ด้วยรหัสหมายและมลทินที่ประทับไว้บนพื้นที่ ผ่านการเคลื่อนไหวและการพัฒนาชุมชนมีทั้งการต่อต้านและการเปลี่ยนแปลง

นับปัจจุบันนี้ชุมชนหลายชุมชนที่พยายามจะเคลื่อนไหวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จะเป็น ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร หรือสิ่งที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากแหล่งเหล่านี้ ถูกอำนาจจากภาครัฐเข้ามาจัดการทรัพยากรเหล่านี้แทนที่ชุมชน ตัวอย่างเช่น การสร้างเขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล หรือเหตุการณ์ล่าสุดที่รัฐบาล คสช. ได้เข้าไปขอคืนผืนป่าจากชุมชนที่ชุมชนป่อแก้ว ต.ทุ่งพระ อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ เมื่อวันที่ 24 และ 25 ส.ค. 2557 (ประชาไท, 2556) ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวบ้านนั้นได้รับความเดือดร้อน และเครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสานได้มีการ ร้องขอ คสช. ให้ยกเลิกประกาศจังหวัดชัยภูมิขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ ขณะที่ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการ มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศเศรษฐกิจของชุมชนขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของ

ระบบนิเวศ จึงวิตกว่า จะมีผลต่อการประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิต ทำให้ชุมชนต่อต้าน เพราะชุมชนไม่เชื่อว่าการที่เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น จะทำให้เศรษฐกิจของพวกเขาดีขึ้น ชุมชนเห็นว่าโครงการพัฒนาของภาครัฐนั้น ตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่มากกว่าเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งที่ผ่านมาเรื่องการชดเชยต่อผู้เสียประโยชน์หรือผู้เสียสละในโครงการพัฒนาของภาครัฐ ไม่มีการชดเชยค่าเสียโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต เพียงแต่ชดเชยตามมูลค่าทรัพย์สินในปัจจุบันเท่านั้น จนทำให้มีการร้องเรียนการชดเชยและค่าเสียโอกาสในหลายกรณี ซึ่งอำนาจในการตัดสินใจการจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นของหน่วยงานภาครัฐ แม้ว่าหลักการ นโยบาย ระเบียบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรน้ำด้วยก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติอำนาจในการตัดสินใจการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น การเปิด-ปิดประตูระบายน้ำ การตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งน้ำ ยังคงเป็นอำนาจการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ ยังไม่มีกลไกและระบบการตัดสินใจร่วมกันอย่างแท้จริง (ศูนย์วิจัยเครือข่ายทางธุรกิจและชุมชนเข้มแข็ง, 2554)

กระแสโลกาภิวัตน์ในความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านของระบบสังคมหลายอย่างในปัจจุบัน โดยเฉพาะการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีอันเป็นแบบแผนการพัฒนากระแสหลักของสังคมโลกเวลานี้ ได้ก่อผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งรุนแรง ทั้งด้านความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ถูกใช้แบบล้างผลาญ เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ คนรวยกับคนจนช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท วิถีชีวิตอันดีงามของชุมชนท้องถิ่นชนบทและชนกลุ่มน้อยถูกบั่นทอนและคุกคาม และเกิดปัญหาทางสังคมอีกนานาประการที่แก้ยากขึ้นทุกวัน สถานการณ์ใหม่นี้ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิชุมชนมากมาย เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐและทุน และยังกระตุ้นให้คนภายในชุมชนและท้องถิ่นขัดแย้งกันเองอย่างหนัก ภาคชุมชนได้ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวต่อต้าน ต่อสู้ ต่อรอง เพื่อปรับดุลความสัมพันธ์ทางอำนาจกับภายนอก ขณะเดียวกันก็เกิดการปรับตัวเองสร้างความเข้มแข็ง สร้างภูมิคุ้มกันภายใน ความเคลื่อนไหวเหล่านี้มีอำนาจมาซึ่งชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ ปนเปื้อนไปด้วยคราบน้ำตาและหยดเลือด แต่เป็นปฏิบัติการที่ได้ให้บทเรียนและความรู้ใหม่ๆ ให้กับสังคมในการแสวงหาทางเลือกเพื่อชีวิต

ที่ดีกว่าในวันข้างหน้า ซึ่งตัวอย่างของการละเมิดสิทธิชุมชนนั้นมีมากขึ้นทุกวัน อาทิ เช่น โครงการท่อก๊าซไทย-พม่า (2541) โครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย (2545) ให้สามารถดำเนินต่อไปได้ โดยทำให้เสียงเล็กๆ ของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเหล่านั้นถูกกลืนหายไป และต้องยอม “เสียสละ” วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพการงาน สุขภาพ รวมถึงชีวิตของตนเองเพื่อความเจริญก้าวหน้าของ “ประเทศชาติ” ที่จังหวัดเลย “เมืองแห่งขุนเขา สดหนาวในสยาม ดอกไม้งามสามฤดู” พื้นที่ที่ถูกห้อมล้อมไปด้วย ธรรมชาติ ป่าเขา และที่ที่รูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับการกล่าวขานจากนักท่องเที่ยวต่างถิ่นมากมาย เช่น เทศกาลผีตาโชน วิถีชาวบ้านริมฝั่งโขงที่เชียงคาน นอกจากนี้ ยังเป็นที่ดึงดูดใจของนายทุนเหมืองเช่นกัน

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ รวมไปถึงทรัพยากรในดิน ซึ่งได้มีการสำรวจค้นพบแหล่งแร่เหล็ก ทองแดง แบริต์ และทองคำในหลายพื้นที่ของจังหวัด จึงมีความพยายามของนายทุนทั้งในรูปแบบของสัมปทานรัฐเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ และเหมืองเถื่อนอย่างต่อเนื่อง (สัญญา อุทัย, 2558) จนนำไปสู่กระบวนการจัดทำ EIA (Environmental and Impact Assessment) ตาม พรบ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดประเภทและวิธีปฏิบัติของโครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ โดยกำหนดเป็นเงื่อนไขต้องจัดทำรายงานเพื่อขอใบอนุญาตหรือต่อใบอนุญาตในการดำเนินโครงการ อย่างไรก็ตามกระบวนการ EHIA ก็ยังไม่สามารถที่จะช่วยให้ชุมชนนั้นมีสิทธิมากขึ้นแต่กลับไปส่งเสริมผลประโยชน์ให้กับเอกชนในการสัมปทานได้อย่างถูกต้อง จนทำให้ชุมชนขาดการต่อรองในเรื่องของอำนาจ โดยเฉพาะชุมชนมองว่าโครงการก่อสร้างของภาครัฐมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ โดยเฉพาะโครงการเจาะก๊าซธรรมชาติในหลายพื้นที่ในประเทศไทย ชุมชนที่ไม่เชื่อถือข้อมูลของหน่วยงานเจ้าของโครงการก็จะต่อต้าน ก็จะแสวงหาข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการคัดค้าน ต่อต้าน ต่างคนต่างใช้ข้อมูลและความรู้คนละชุดกัน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น เพราะความไม่เข้าใจในสิทธิของกันและกัน รัฐก็เข้าใจในสิทธิที่เป็นทางการ ชุมชนก็เข้าใจในสิทธิที่ไม่เป็นทางการ เหมือนกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้พูดถึงสิทธิเชิงซ้อน ทำให้ชาวบ้านต้องมีการก่อตัวขึ้น

ในรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปกป้องสิทธิของชุมชน ผ่านการต่อ
รองเชิงอำนาจกับรัฐ

จากปัญหาเหล่านี้เป็นผลสะท้อนทางปรากฏการณ์ที่นำไปสู่การศึกษา
กรณีปัญหาของนามูล-ดุนสาด เริ่มมาจากบริษัท อพีโก้ (โคราช) จำกัด ได้รับสัมปทาน
ขุดเจาะและสำรวจปิโตรเลียมหลุมเจาะดงมูล บี (DM-B) บนแปลงสัมปทาน L27/43
ภายใต้สัมปทานสำรวจและผลิตปิโตรเลียมเลขที่ 9/2546/66 พื้นที่ 983.06 ตาราง
กิโลเมตร ซึ่งอยู่ในเขต ต.กุงเก่า อ.ท่าคันโท จ.กาฬสินธุ์ ตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน
2546 พื้นที่ดังกล่าวอยู่ห่างจากบ้านนามูลประมาณ 1-2 กิโลเมตร บ้านนามูลจึง
อยู่ในเขตพื้นที่รัศมี 5 กิโลเมตรที่ต้องศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ปกติพื้นที่นามูล-
ดุนสาด เป็นพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมของประชาชน โดยเฉพาะการปลูกยางพารา
ปลูกอ้อย และพืชทางการเกษตรต่างๆ แต่นับปัจจุบันนี้ บริษัทดังกล่าวได้เข้า
มาทำการสัมปทานขุดเจาะก๊าซปิโตรเลียม จึงทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนนั้น
เปลี่ยนแปลงไป เพราะผลกระทบจากการขุดเจาะก๊าซปิโตรเลียม ซึ่งข้อมูลข้างต้น
ก็เป็นประจักษ์พยานที่ทำให้ทราบถึงปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชน โดยที่ชุมชนไม่มี
สิทธิในการต่อรองเชิงอำนาจกับรัฐ

การดำรงชีพอย่างยั่งยืน

ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 แนวคิดเรื่องการดำรงชีพ (Livelihoods)
หรือการดำรงชีพของชนบท (Rural Chambers) ได้ปรากฏในวงวิชาการด้านการ
พัฒนาในตะวันตก โดยนักวิชาการ โรเบิร์ต แชมเบอร์ (Robert Chambers) และ
กอร์ดอน คอนเวย์ (Gordon Conway) เป็นผู้ริเริ่มนิยามศัพท์ “การดำรงชีพอย่าง
ยั่งยืน” (Sustainable Livelihoods) แนวคิดนี้ได้เปิดมุมมองและทางเลือกของ
คนชนบทต่อการดำรงชีพที่มากกว่าการผูกติดอยู่กับที่ดิน ขณะเดียวกันได้โต้ตอบ
แนวคิดความยากจนของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งตั้งสมมติฐานถึงสาเหตุของ
ความยากจนที่ชี้ว่าเกิดจากการขาดรายได้ในรูปแบบเงินตราที่ประสบความสำเร็จมา
ตลอด (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามสี, 2549 อ้างถึงใน มุนีเริาะ เจะแต, 2557)

ในปี ค.ศ.1992 Robert Chambers and Gordon Conway อ้างถึง
ใน Krantz (2001) ได้นำเสนอความหมายโดยรวมของการดำรงชีพในชนบทอย่าง

ยั่งยืน ซึ่งถูกนำไปใช้มากที่สุด โดยทั่วไปในระดับครัวเรือน กล่าวว่าการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ความสามารถทรัพย์สิน (ร้านค้า, ทรัพยากร, การเรียกร้อง และการเข้าถึงทรัพยากร) และกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับการครองชีพ ซึ่งการดำรงชีพคือ ความสามารถในการรับมือกับแรงกดดัน ความตึงเครียด และสามารถฟื้นคืนสู่สภาพปกติได้อย่างยั่งยืน การสานต่อหรือเพิ่มความสามารถและทรัพย์สินของตน จะทำให้สามารถสร้างโอกาสในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับรุ่นต่อไปและก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อการดำรงชีพอื่นๆ ในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน หมายถึง ความต้องการให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพมากขึ้น โดยไม่เน้นการเข้าถึงเพียงชุมชนและขีดความยากจนเท่านั้น ซึ่งมีความหมายที่แคบเกินไปเพราะมุ่งเน้นเฉพาะบางแง่มุมของความยากจนเท่านั้น เช่น มองความยากจนจากรายได้ต่ำ โดยที่ไม่ได้พิจารณาถึงลักษณะอื่นๆ ที่สำคัญของความยากจน เช่น ช่องโหว่และการกีดกันทางสังคม ปัจจุบันได้รับการยอมรับและให้ความสนใจในปัจจัยต่างๆ และกระบวนการที่จำกัดหรือยกระดับความสามารถของคนยากจน ที่สามารถทำให้ดำรงอยู่ในลักษณะทางเศรษฐกิจ นิเวศวิทยา และทางด้านสังคมที่ยั่งยืน แนวความคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน จึงมีการเชื่อมโยงแนวคิดการบูรณาการการแก้ปัญหาความยากจนมากขึ้น (Krantz, 2001)

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า แท้จริงนั้น ปัญหาในการดำรงชีพเกิดจากความสามารถที่จะเข้าถึงทุน ทรัพยากร การมีหรือไม่มีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากร (Asset Status) เพื่อการดำรงชีพได้ แสดงให้เห็นว่า การปรับตัวของครัวเรือนไม่ได้จำกัดอยู่ที่การสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว แต่อาจสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ (Livelihoods Diversification) ที่ผสมผสานยุทธวิธีต่างๆ ทั้งในและนอกภาคการเกษตรหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์ซึ่งแลกเปลี่ยนภายในครัวเรือนหรือกับสังคมภายนอก การให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นในการปรับตัว ต่อรอง และการปรับใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม จะช่วยเปิดมุมมองแนวคิดในการดำรงชีพได้ไม่หยุดนิ่ง มีความเป็นกลไกน้อยลง และยังสามารถ

สื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความถี่และความถี่มากขึ้น (ธานี คามเขต,2551)

1) ความหมายของการดำรงชีพและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

การดำรงชีพ (Livelihoods) หมายถึง งาน กิจกรรม (Activities) ความสามารถ (Capabilities) ทรัพย์สิน (Assets) ทั้งเป็นวัตถุและส่วนประกอบในสังคมซึ่งมนุษย์ทำเพื่อการมีชีวิตอยู่ (สำราญ สารโน,2544)

การดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods) หมายถึง การแสดงออกถึงศักยภาพในการต่อสู้หรือรับมือกับความตึงเครียดหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยดำรงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ หรือความมั่นคงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเสมอภาคในสังคม ซึ่งเป็นการใช้โอกาสการดำรงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่ง หมายถึงความสามารถของมนุษย์ที่จะมีชีวิตอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (สำราญ สารโน,2544)

2) แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

การศึกษาแนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Approach) มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจ ระบบการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการสนับสนุนโอกาสในการปรับปรุงเพื่อลดความยากจน การทำความเข้าใจการดำรงชีพอย่างยั่งยืน อาศัยแนวความคิดหลัก 6 ประการดังนี้ (แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน,2551 อ้างถึงใน มูนิธิเราะ เจะแต, 2557)

1) คนเป็นสำคัญ (People-Centered) เริ่มจากการวิเคราะห์ การดำรงชีวิตของเกษตรกรและวิธีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป ผลกระทบจากการเปลี่ยนนโยบาย การจัดองค์กรที่เกิดกับคน การถือครองทรัพย์สินและมิติของความยากจน การทำงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเน้นความสำคัญของอิทธิพลด้านนโยบายและการจัดการสถาบันที่เกี่ยวข้องกับวาระของความยากจนทำหน้าที่สนับสนุนจากภายนอกทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิถีการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถของคนในชุมชนเพื่อการปรับใช้ในแต่ละท้องถิ่น

2) ความเป็นองค์รวม (Holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันไม่แยกส่วนตามลักษณะภูมิศาสตร์และกลุ่มสังคม สำนึกในอิทธิพลหลากหลายที่มีต่อมนุษย์ค้นหาทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลเหล่านี้

และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิต สำคัญในหน้าที่ที่หลากหลาย ยอมรับวิธีที่หลากหลายของการดำรงชีวิต ค้นหาเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่หลากหลายของการดำรงชีวิต

3) ความเป็นพลวัต (Dynamic) ค้นหาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสามารถสนับสนุนผลทางบวก บรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบภายนอก

4) การสร้างบนความเข้มแข็ง (Building on Strengths) หลักการสำคัญ คือ การเริ่มวิเคราะห์ความเข้มแข็งมากกว่าความต้องการ

5) มีการเชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (Macro-Micro Links) แนวทางการศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมต่อว่างระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชนและรายบุคคล

6) มีความยั่งยืน (Sustainability) เป็นการประเมินความยั่งยืนจาก 4 องค์ประกอบหลัก คือ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและสถาบัน

4. กรอบการทำงานตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework)

การศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 5 ประการที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการดำรงชีพของเกษตรกร

บทสรุป

ขบวนการชุมชนนามูลในการปกป้องสิทธิการดำรงชีพ เป็นบทความที่มุ่งที่จะอธิบายถึงกรอบคิดในมุมมองสิทธิชุมชน การเคลื่อนไหวทางสังคม และการดำรงชีพอย่างยั่งยืน เพื่ออธิบายถึงการก่อตัวขึ้นของขบวนการนามูล ว่ามีรูปแบบหรือกลวิธีในการต่อรองเชิงอำนาจกับกลุ่มของรัฐ และกลุ่มนายทุนอย่างไร ซึ่งในการอธิบายหลักการวิธีคิดในเรื่องนี้ ผู้เขียนพยายามจะใช้องค์ประกอบในด้านแนวคิดสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญปี 2540 และ 2550 มาเป็นบรรทัดฐานในการเข้าถึงสิทธิชุมชนทางกฎหมาย เพื่อที่จะสามารถสร้างความเข้าใจว่าชุมชนมีสิทธิในการต่อรองอย่างไร ส่วนวิธีคิดอีกอย่างคือเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็ได้นำมาอธิบายถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านนามูลในการออกไปก่อตัวเพื่อต่อต้านการขูดเจาะ

ก้าวชนรรมชาติ โดยใช้หลักการด้านการเคลื่อนไหวทางสังคมของ อาจารย์ประภาส ปิ่นตบแต่ง ได้วางแนวทางการเคลื่อนไหวต่อสู้และยุทธวิธีของขบวนการทางสังคม เช่น ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมือง (disruptive) ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง (violence) และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ (convention) ซึ่งขบวนการเหล่านี้จะเป็นการช่วยอธิบายภาวะการที่เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ อย่างไรก็ตามการมองแค่สิทธิชุมชนและการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างเดียว ไม่พอ ผู้เขียนก็นำหลักการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในการนำมาอธิบายวิถีชีวิตของชาวบ้านนามูล เพื่อให้เห็นถึงแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนโดยตรง เพราะการดำรงชีพ (Livelihoods Diversification) ที่ผสมผสานยุทธวิธีต่างๆ ทั้งในและนอกภาคการเกษตรหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนภายในครัวเรือนหรือกับสังคมภายนอก การให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นในการปรับตัว ต่อรอง และการปรับใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม จะช่วยเปิดมุมมองแนวคิดในการดำรงชีพได้ไม่หยุดนิ่ง มีความเป็นกลไกน้อยลง และยังสามารสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความสั่นไหวมากชิ้น

บรรณานุกรม

- เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย.(2541). **สารัตถะแห่ง สิทธิชุมชน หลักการและความเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชุมชนในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. พิมพ์ที่ บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- ไชยรัตน์ เจริญโอฬาร. (2540). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนรูปแบบใหม่/ขบวนการประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนา สถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนา ประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิตยา โพธิ์นอก .(2557). **ชุมชนกับสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้าโรงพิมพ์ธรรมดาเพรส จำกัด
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2552. **กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม**, กรุงเทพฯ

- มูนิธิเราะ เจแตะ. (2557). การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขงป่าติ กรณีศึกษา: ชุมชนในตำบลป่าลูกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยคณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญ ปี 2558
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2545) ว่าด้วยขบวนการทางสังคมและเมืองไทย, ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตรีสวิน(ซิลค์เวอร์มบุคส์)
- สุรดา จันทะสุดธนกุล.(2557). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติ ตัวแสดงที่มีผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศในปัจจุบัน. วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 44 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2557
- สุวิตา ธรรมมณีวงศ์, การเคลื่อนไหวทางสังคม,วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (ธันวาคม 2543 - พฤษภาคม 2544)
- ธานี คามเขต. (2551). การเข้าถึงทรัพยากรและยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพของชุมชนในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. วิทยาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สันฐิตา กาญจนพันธุ์. (2543). ความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและความคิดสีเขียวในเมือง. สังคมศาสตร์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 2
- สำราญ สารุโณ. (2544). การวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรเพื่อปรับปรุงระบบเกษตรกรรมในเกษตรกรรายย่อย.เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง งานวิจัยและพัฒนากษตรในเขตภาคใต้ วันที่ 14-16 กุมภาพันธ์ 2544 ณโรงแรมกระบี่เมอริ์ใหม่ จังหวัดกระบี่. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีที่ : 5 ฉบับที่ : 2 เลขหน้า : 111-122 ปีพ.ศ. : 2554

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 . (ออนไลน์). สืบค้นจาก www.mua.go.th/users/he-commission/doc/law/Constitution2550.pdf (9 พฤศจิกายน 2557)

ชัยพงษ์ สำเนียง, การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างพื้นที่ทางการเมือง: เมื่อคนชนบทไม่เท่ากับ ≠ โง่ จน เจ็บ, สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ ม.เชียงใหม่ (ออนไลน์). สืบค้นจาก <http://www.siamintelligence.com/political-spaces-for-local/> (12 กรกฎาคม 2558)

สิญา อุทัย, (ออนไลน์). สืบค้นจาก <http://www.siamintelligence.com/community-right-to-protect-25/4/2558> (25 เมษายน 2558)

ประชาไท, (ออนไลน์). สืบค้นจาก <http://www.prachatai.com/journal/2014/08/55256> (21 กันยายน 2557)